

Вищевказана полеміка дає змогу зробити висновок, що об'єктами організації технології облікового процесу є:

- 1) систематизована номенклатура даних, що характеризує господарські факти;
- 2) технічні носії даних про господарські факти;
- 3) рух носіїв (документообіг);
- 4) забезпечення (інформаційне, технічне, програмне).

Отже, дослідження технологічних особливостей організації облікового процесу на підприємствах усіх форм власності забезпечить покращення якості облікової інформації, її значимості, істотності, реальності, об'єктивності та підвищить ефективність використання в ринковому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин Ю.Я., Олійник В.М., Палюх М.С., Семчишин М.В. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві: підручник / за ред. Ю.Я. Литвина. – Тернопіль: Тернопіль, 1998. – 376с.

2. Кузьмінський А.М. та ін. Організація бухгалтерського обліку. Контролю і аналізу: Підручник / А.М. Кузьмінський, В.В. Сопко, В.П. Зав городній / за ред. А.М.Кузьмінського. – К.: Вища школа, 1993. – 223с.

3. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050/06 "Облік і аудит" / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шмгун, С.М. Шулепова; 2-е вид. Док. І перероб. – Житомир: ЖІТІ, – 2001. – 576с.

4. Фаріон І.Д., Перевоза І.В. Організація обліку, контролю і аналізу: Навчальний посібник / за ред. професора І.Д.Фаріона. – Тернопіль: Економічна думка, – 2004. – 487с.

УДК 338.43 (477)

ВИРОБНИЦТВО РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ

*І.В.Свиноус, кандидат економічних наук, доцент
Хмельницький державний університет*

Особисте селянське господарство (ОСГ) виникло в період становлення колгоспно-радгоспного ладу, як допоміжне джерело

виробництва сільськогосподарської продукції, з метою задоволення сімейних потреб працівників сільгоспідприємств у продуктах харчування. Воно пройшло тернистий шлях розвитку, де був сільгосподаток в 30-х — на початку 50-х років, тотальна організаційна, економічна, пропагандистська державна підтримка в 70-80-ті роки, коли загострилася продовольча проблема і стало зрозуміло, що без мобілізації резервів ОСГ її не вирішити.

На початку 90-х років особистим сектором було вироблено 26% валової продукції сільського господарства України, яке забезпечувало за рахунок натуральних надходжень четверту частину споживаного населенням країни продовольства. Для сільських жителів він був важливим додатковим джерелом одержання доходів.

Реформи привели до нового етапу в історії розвитку ОСГ. У результаті різкого погіршення економічних умов відтворення в сільгоспідприємствах в аграрному секторі склалася принципово нова структура виробництва. ОСГ перетворилося з допоміжного на головне джерело одержання сільськогосподарської продукції. У 2002 році в ньому було вироблено продукції на 1774,8 млн. грн. (у порівняльних цінах 2000р.), чи 63,2% загального обсягу продукції сільського господарства Хмельницької області. За рахунок ОСГ вдалося значною мірою компенсувати падіння виробництва в сільгоспідприємствах. Їх частка в загальному обсязі виробництва у всіх категоріях господарств склала: по картоплі — 98,4%, овочам — 86,9, плодам і ягодам — 85,7, що свідчить про значний внесок особистого сектора в продовольче забезпечення жителів області

На фоні щорічного падіння суспільного виробництва весь обсяг продукції ОСГ продовжує зростати, з чого прихильники дрібно-варних форм господарювання (Кузнецов В.В.[1], Шмельов Г.І.[2]) зробили висновок про високу їх стійкість й адаптивність до ринкових умов у порівнянні з великим виробництвом. Але ніхто з вище названих вчених, не наголосив на ефективності використання наявного ресурсного потенціалу даної форми господарювання. Проте, лише в дослідженнях Копач К.В.[3], Шукліної А.О. [4] були зроблені деякі висновки про неефективне використання ресурсного потенціалу приватників. Основна теза їхніх досліджень полягає в тому, що ефективно ОСГ можуть використовувати наявний потенціал лише за наявності інтеграційних зв'язків з суспільним сектором.

Основна ціль статті — розкрити сучасний стан виробництва продукції рослинництва в особистих селянських господарствах Хмельницької області.

Особисті селянські господарства населення Хмельницької області в умовах дефіциту техніки, паливно-мастильних матеріалів змогли взяти на себе в цей період найбільш трудомікі, нерентабельні в суспільному секторі галузі. І тільки рентабельні галузі рослинництва — зерно, цукровий буряк — збереглися на провідних позиціях у колективних господарствах (90 і більш відсотків). Зберегти великотоварне виробництво на селі з усією його інфраструктурою можливо, насамперед, за рахунок високотехнологічного рослинництва, особливо зернового господарства (табл.1).

Таблиця 1

Питома вага основних видів сільськогосподарської продукції господарств населення в Хмельницькій області (% до загальної обсягу виробництва сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності)

Види продукції	Роки				
	1995	1998	1999	2000	2002
Зернові культури	8,1	10,2	12	18,4	20,3
Картопля	95,8	97,5	98,5	98,6	98,4
Овочі	72,7	83,9	82,3	83,1	86,9
Цукровий буряк (фабричний)	2,6	6,7	10	12,2	20,3

Загальна площа сільськогосподарських угідь, яка знаходиться в особистому користуванні громадян Хмельницької області, за дев'ять років виросла в 3,6 рази. Середній розмір домогосподарства становив в 2001 році 2,08 га. За даними соціологічного обстеження проведеного співробітниками Інституту аграрної економіки, серед приватників Хмельницької області 23% опитаних приватників в 1997 році відзначили своє бажання розширити господарство, в 2002 році жоден приватник не бажав збільшити площу особистого господарства. Намітилась тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь, які належать особистим селянським господарствам.

Результати аналізу показали, що земельні ресурси використовуються повною мірою. Так, в 2002 році середня урожайність картоплі в приватному секторі в Хмельницькій області становила 108 ц/га, цукрових буряків – 217 ц/га, що відповідно на 10% і 24% вища ніж в господарствах суспільного сектору, але спостерігалась тенденція до зниження врожайності основних сільськогосподарських культур. Так, урожайність картоплі в 2002 році знизилась на 17% ніж у 1996р., цукрових буряків на 16,6%. Основною причиною зниження урожайності є відсутність технології вирощування сільськогосподарських культур. Підтвердженням цього є зниження виробництва валової продукції на одиницю площі сільськогосподарських угідь особистих селянських господарств. Так, виробництво валової продукції (у порівняльних цінах 2000р.) в 2001 році становила на 100 га сільськогосподарських угідь 17,8 тис. грн., що на 64% менше, ніж в 1996 році.

Розмір ОСГ залежить від регіональних особливостей, територіального розташування, спеціалізації сільгоспідприємства, із яким воно інтегрується. Це також визначає структуру вирощуваних культур. Важливо, що всі ОСГ вирощують, з одного боку, найбільш трудомісткі культури, а з іншого боку, які забезпечують потреби родини в якісній продукції – овочах, картоплі, ягодах, фруктах, тобто ринкових культурах.

У віддалених сільських районах ОСГ Хмельницької області мають більші земельні ділянки, широкий набір культур, збільшуються площі кормових і інших культур, орендуються ділянки пасовищ і косовищ, що дозволяє розвивати тваринництво.

В загальній структурі посівних площ найбільшу питому вагу займають посіви картоплі та кормових культур, а також цукрового буряку. Так, посіви картоплі займають до 65% від загальної площі посівів ОСГ.

Таким чином, у досліджуваних нами особистих господарствах переважно вирощують такі культури, як картопля й овочі, що значно звужує роль ОСГ у розвитку рослинництва в цілому. Польові наділи також виділяються, головним чином, під картоплю.

ОСГ особливо в приміських зонах стають монополістами цих культур, про що свідчать відповіді на питання про наміри розвитку

ОСГ. Більшість власників мають наміри розширити ділянки, насамперед, під картоплю та овочі.

Із цього випливає, що прогнозувати значне зростання виробництва товарної рослинницької продукції в ОСГ надзвичайно складно.

У моделі ОСГ, складеної нами на підставі відповідей респондентів, картопля займає 40%, а разом з овочами — до 70%. Відсутність науково обгрунтованої сівозміни культур (тим більше на малих площах), невнесення хоча б необхідної кількості органічних і мінеральних добрив веде до зниження ґрунтової родючості земельних ділянок ОСГ, руйнується структура ґрунту.

З оцінки респондентів рівня родючості власних земельних ділянок ОСГ важко судити про їх точність, але навіть надані результати свідчать про те, що високий рівень родючості мають тільки 10% ділянок.

Наукових розробок по еколого-економічній ефективності використання земель ОСГ вкрай мало. Разом із тим, у них мають потребу власники особистих підсобних господарств, тому що багато хто з них останнім часом усе-таки мають намір займатися відновленням родючості земельних ділянок. Це підтверджують респонденти у своїх відповідях, хоча деяка частина (5-10% опитаних) не мають наміру проводити цю роботу. Нами виявлено не тільки наміри власників ОСГ відновлювати родючість своєї ділянки, але також шляхи їх здійснення.

Розподіл відповідей на питання “Яким чином Ви маєте намір відновлювати родючість свого ОСГ” вказує на серйозну зацікавленість використовувати можливості свого господарства. Мова йде, насамперед, про гній худоби і птиці, що знаходяться в самому ОСГ. Це підтверджують від 60 до 85% респондентів. Але, третина опитаних інформують про те, що приходиться додатково купувати органічні добрива, ціна яких в останній час різко зросла. Так, ціна гною зросла в Хмельницькому районі в 2,5 рази і становить 45грн./т. Безперечно, це значно збільшує витрати на виробництво продукції, що приведе до її подорожчання.

Власники ОСГ (30-48% з числа опитаних) мають намір активно використовувати різні засоби боротьби (в т.ч. хімічні) зі шкідниками і бур'янами, захисту сільськогосподарських рослин і тварин.

У той же час від 24 до 45% респондентів підтверджують, що вони мають досить зусиль і можливостей для того, щоб здійснити заходи у своєму ОСГ по відновленню родючості ґрунту, боротьби із сільськогосподарськими шкідниками і бур'янами, чітко дотримуючись екологічних вимог. Якщо врахувати, що цю роботу будуть проводити "частково" ще від 50 до 80% опитаних (залежно від регіонів і агроекологічного стану ділянок), то це дасть позитивні зрушення реалізації ідеї оптимального поєднання екології й економіки в ОСГ.

Слід також зазначити, що великий відсоток опитаних не збирається враховувати екологічний фактор у розвитку свого особистого господарства (5-14%). Інтерв'ю з ними підтверджують, що серед цієї категорії опитаних більша частина все-таки вважає ці заходи вкрай дорогими, недооцінюючи важкі екологічні і економічні наслідки.

На основі проведеного експертного аналізу можна зробити висновок про те що особисті селянські господарства починають приділяти більше уваги екологічному фактору, але розширення площ, збільшення техногенного навантаження, ерозійних процесів, недосконалість структури посівів і збільшення обсягів вирощування ринкових культур призводить до загострення екологічних проблем.

Внаслідок несприятливої цінової ситуації, порушення інтеграційних зв'язків між приватним і суспільним сектором, відсутність дієвої підтримки з боку держави, високих затрат на виробництво сільськогосподарської продукції призвели до збитковості виробництва. За даними соціологічного обстеження приватників Хмельницької області, проведеного співробітниками Інституту аграрної економіки УААН, для 85% опитаних ОСГ — основа виробництва продуктів харчування, для 57% — це ще і додаткові грошові доходи, для 14% — можливість надати матеріальну і продуктову допомогу родичам, які проживають у місті.

Чисельність працездатних, зайнятих у ОСГ (без залучення у суспільне виробництво), за 1991-2002 роки збільшилась в 2,6 рази, а фізичний обсяг продукції за цей період виріс тільки в 1,2 рази. Це свідчить про дворазове зниження продуктивності праці в особистому секторі. В останні роки ця тенденція збільшилась, тому що

приплив робочих рук у ОСГ продовжувався (чисельність зайнятих зросла за два роки ще на 13,4%) при зниженні темпів росту обсягу валової продукції. Основна причина такого становища — високий рівень затрат праці на виробництві сільськогосподарської продукції в приватному секторі. Рівень затрат праці на виробництво основних сільськогосподарських культур в 3-4 рази вищий від нормативного значення. На кожного працюючого в особистому селянському господарстві приходиться 3,77 га сільськогосподарських угідь, з них 71% — рілля (2,71 га). Без використання засобів механізації приватник не зможе з високим ступенем ефективності обробити дану земельну ділянку. На основі обстежень, проведених Держкомстатом України серед жителів Хмельницької області, 10% домогосподарств мають засоби механізації по обробітку земельної ділянки. Забезпеченість іншими найпростішими пристосуваннями і знаряддями праці складають від 9,2 до 26%. Виробляється цей інвентар в останні роки в малих кількостях і поганий якості.

Серед опитаних власників підсобного господарства бажали мати 1/3- сильні мотоблоки, кожен третій-четвертий — міні трактор потужністю 3-12 к.с., 90% — косарки, 67 — однокорпусні плуги, 65 — культиватори, 60 — обприскувачі, 59 — візка, 54 — насосні установки, 49 — фрези, 41 % — копальники коренеплодів.

Широке використання у особистому господарстві засобів малої механізації має велике економічне, соціально-культурне і моральне значення. Воно дає можливість підвищити в особистому господарстві продуктивність і культуру праці, зменшити його тривалість. Приватник змушений використовувати лише власну працю по догляду за особистим господарством. Виникає питання, чому приватник не механізує виробничі процеси?

Основними причинами є:

1. Високий рівень цін та міні техніку. Так, вартість Т-12, який призначений саме для обробітку незначних за розмірами земельних ділянок становить 7500 грн., яка являється недосяжною для приватника. Крім того, необхідно наголосити про низьку якість міні техніки.
2. Відсутність на ринках вітчизняної міні техніки. Виробництво міні-тракторів скоротилося в 2001 році проти 1995 року

в 10 разів (було випущено лише 49 штук), мотоблоків — на 117%.

Важливою проблемою є реалізація продукції селянських господарств. Створений продукт лише тоді стає дійсно товаром, коли він доведений до споживача. Продукція селянських господарств розподіляється на кілька частин. Одна з них надходить у споживання самих власників господарств і осіб з ними пов'язаних (звичайно родичів у місті). Інша використовується на виробничі потреби в самому господарстві (корм, насіння, ремонтний молодняк). Частина продукції приймає товарну форму і продається. Щоб особисте господарство розвивалося нормально, необхідна її організована реалізація.

Проте, з розвитком торгово-посередницьких структур потреба в цьому зникла. Приватні підприємці закупають лишки сільськогосподарської продукції в приватників і самостійно займаються реалізацією.

З огляду на важливість розвитку приватних господарств, на зріла необхідність розробки і прийняття нормативних актів як на державному, так і обласному рівнях. Законодавча база повинна бути спрямована на закріплення позитивних явищ у розвитку особистих господарств, на поновлення інтеграційних зв'язків з державними й іншими сільськогосподарськими товаровиробниками та правову захищеність особистих господарств населення. Проте, навіть з прийняттям Закону України "Про особисті селянські господарства" не вирішити всіх проблем, які постали перед особистими селянськими господарствами. Необхідно розробити комплексну програму підтримки ОСГ, як на державному так і на обласному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецов В.В. Научные основы развития личных подсобных хозяйств населения // Экономика и управление аграрным производством в переходной экономике (учебное пособие). Ростов-н/Д: Гефест. – 45с.

2. Шмелев Г.И. Личное подсобное хозяйство: возможности и перспективы – М.: Политиздат, 1983. – 94с.

3. Копач К.В. "Подсобное или товарное. Разница принципиальная" // Сельская жизнь. – 1998. – №33.

4. Шуклина А. О. Личные подсобные хозяйства при переходе к рынку // АПК: экономика, упр. 1992. – №2. – С.72-74.